

Neocalvinistisch cultuurprotestantisme Abraham Kuypers *Stone Lectures*¹

*Tusschen de moderne orthodoxie en de moderne theologie bestaat
... deze merkwaardige overeenkomst, dat beide modern zijn.*

Allard Pierson²

*U tot redding van uw bidcel te bepalen als heel het overige van uw
huis in brand staat, is het werk van dwazen.*

Abraham Kuiper³

I. Inleiding

De fascinatie die uitgaat van Abraham Kuiper ligt voor een niet onbelangrijk deel in zijn vermogen om voortdurend te polariseren. Achter elk verschil van mening liggen diepe tegenstellingen verborgen. Onder elke levensuiting schuilt een beginsel en daaronder weer een grondbeginsel, dat tegenover een ander principe gesteld wordt. These staat tegenover antithese en verzoening lijkt uitgesloten. Dit uitgangspunt geeft Kuypers redevoeringen een enorm dramatisch effect: halfheden zijn uit den boze, grenzen moeten bewaakt worden en offers zijn onvermijdelijk. Christus is niet gekomen om vrede te brengen, maar om tweedracht te zaaien, 'juist om een grens, die niemand uitwischte, te trekken tusschen wie den zoom van zijn kleed aangrijpt en wie hem verwerpt'.⁴ De toehoorders worden meegezogen in een spektakel van wereldhistorische betekenis, waarin er maar één juiste keuze gemaakt kan worden. Al komt deze stijl op den duur wellicht wat vermoeiend en zelfs geforceerd over,⁵ ze is buitengewoon effectief gebleken. Het effect is mijns inziens niet te herleiden tot de polariserende retoriek alleen, maar heeft ook te maken met de heldere boodschap die zo voor het voetlicht gebracht werd.⁶ Het was niet alleen 'wij' tegenover de 'boze buitenwereld', maar Kuiper bood tevens een aansprekende visie op de plaats van religie (het calvinisme) in de moderne tijd, die hij laat beginnen met de Franse revolutie. Cruciaal nu in zijn visie

Arie L. Molendijk (a.l.molendijk@rug.nl) is hoogleraar in de geschiedenis van het christendom aan de Rijksuniversiteit Groningen

¹ Voor hun commentaar op een eerdere versie van deze bijdrage dank ik Jasper Vree, Peter van Rooden, Jan Bremmer, Hetty Zock, Jorien Holsappel en de redactieleden van het DNK.

² Allard Pierson, *De oorsprong der moderne rigting* (Haarlem 1862), 77.

³ Abraham Kuiper, *Het Calvinisme* (zes Stone-lezingen in oktober 1898 te Princeton (N.-J.) gehouden) (Amsterdam – Pretoria s.a. [1899]), 132. Een taalkundig enigszins gemoderniseerde uitgave is Kuiper, *Het Calvinisme* (zes Stone-lezingen in oktober 1898 te Princeton (N.-J.) gehouden), vierde druk, bewerkt en ingeleid door George Harinck (Soesterberg 2002). Deze editie bevat een naamregister.

⁴ Kuiper, *De verflauwing der grenzen* (Amsterdam 1892), 46. Cursiveringen zijn altijd